

**OG'IR VA TUZALMAS KASALLIKKA CHALINGAN
BEMORLARGA YORDAM KO'RSATISH JARAYONLARI –
SHARQ MUTAFAKKIRLARINING YONDASHUVI**

Abduxalilov Abdullo Abduxamidovich

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy ish kafedrası dotsenti, PhD

Ochilova Zilolaxon Absalom qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy ish mutaxassisligi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada og'ir va tuzalmas kasallikka chalingan bemorlarga yordam ko'rsatish jarayonlari bo'yicha Sharq mutafakkirlari va tasavvuf olimlari hisoblanmish Abu Ali ibn Sino, Abu Bakr ar-Roziy, Al-Farobiy, Jaloliddin Rumiy, Abu'l-Hasan al-Juzjoni, G'azzoliy hamda Alisher Navoiyning yondashuvlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Sharq mutafakkirlari, palliativ yordam, tibbiy-falsafiy qarashlar, kasallikni davolash, ruhiy qo'llab-quvvatlash, sog'liq va baxt, og'riqni kamaytirish, o'lim va hayot falsafasi.

Аннотация. В статье анализируются подходы восточных мыслителей и мистиков Абу Али ибн Сины, Абу Бакра ар-Рази, Аль-Фараби, Джалалуддина Руми, Абу-л-Хасана аль-Джужани, Аль-Газали и Алишера Навои к процессам оказания помощи больным с тяжелыми и неизлечимыми заболеваниями.

Ключевые слова: Восточные мыслители, паллиативная помощь, медицинско-философские взгляды, лечение болезней, психоэмоциональная поддержка, здоровье и счастье, уменьшение боли, философия жизни и смерти.

Abstract. The article analyzes the approaches of Eastern thinkers and mystics Abu Ali ibn Sina, Abu Bakr ar-Razi, Al-Farabi, Jalaluddin Rumi, Abu-l-Hasan al-Jujani, Al-Ghazali, and Alisher Navoi to the processes of providing care to patients with serious and incurable diseases.

Key words: Eastern thinkers, palliative care, medical-philosophical views, disease treatment, psychological support, health and happiness, pain reduction, philosophy of life and death.

Bugungi kunda palliativ yordam tibbiyotning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida kasallikning inkurabel bosqichlarida bemorning hayot sifatini yaxshilashga, og'riq va jismoniy, ruhiy, ijtimoiy azoblarini kamaytirishga qaratilgan.¹ Bu tushuncha XX asrda rasmiy shakllangan bo'lsa-da, insoniyat tarixida azob-uqubatni

¹ Saunders, C. Hospice and Palliative Care: An Interdisciplinary Approach. – Oxford University Press, 2001. – 320 p. (Pages: 90–110).

yengillashtirish, bemorga e'tibor va mehr-muhabbat ko'rsatish g'oyalari qadimdan mavjud bo'lgan.

Sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Ali ibn Sino, Abu Bakr ar-Roziy, Al-Farobiy, Jaloliddin Rumiy, Abu'l-Hasan al-Juzjoni, G'azzoliy hamda Alisher Navoiy kabi buyuk allomalar inson salomatligi, kasallik va o'lim bilan bog'liq masalalarda chuqur falsafiy va amaliy qarashlar bildirganlar. Ularning ta'limoti bugungi palliativ yordam tamoyillari bilan ma'naviy jihatdan bevosita bog'liqdir.

Sharq mutafakkirlarining palliativ yordamga oid qarashlari jismoniy dardni kamaytirishdan tashqari, bemorning ruhiy va ma'naviy holatini yaxshilashga ham qaratilgan. Tuzalmas kasalliklar, nafaqat jismoniy dard, balki ruhiy iztirob, umidsizlik, ba'zida esa vahima va qo'rquvni keltirib chiqaradi. Sharq mutafakkirlari kasallikni yagona jismoniy fenomen sifatida ko'rmasdan, bemorning ichki dunyosiga, ruhiy holatiga ham alohida e'tibor berishgan.

Ibn Sino o'zining "Tib qonuni" ("Al-Qonun fi't-tibb") asarida inson salomatligi va kasallikni davolash masalalarini keng yoritgan. U nafaqat jismoniy dardni, balki bemorning ruhiy holatini ham e'tiborga olishni muhim sanagan. Ibn Sino fikricha, shifokor bemorning nafaqat tanasini, balki ruhini ham davolashi kerak. U kasallik davrida bemorga taskin berish, umid bag'ishlash va uni ruhlantirishni davolashning ajralmas qismi sifatida ko'radi. Shuningdek, Ibn Sino og'riqni kamaytirish uchun tabiiy dorivor o'simliklardan foydalanishni ham tavsiya qiladi. Uning nazarida shifokorning bemorga shirinso'z, muloyim va mehribon munosabati bemorning ahvolini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. bemorning ruhiy kayfiyatini, uning umidini va yashash istagini qo'llab-quvvatlashni muhim deb hisoblagan.²

Abu Bakr ar-Roziy ham inson azobini yengillashtirish muammosiga jiddiy e'tibor qaratgan tabiblardan biridir. Uning asarlarida shifokor va bemor o'rtasidagi insoniy aloqalarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Olim o'zining "Kitab al-Havi" (Shifokorlar uchun keng qamrovli darslik) asarida, kasallikning jismoniy va ruhiy jihatlarini birga ko'rib chiqadi. U, shuningdek, shifokorlar va bemorlar o'rtasidagi insoniy aloqaning ahamiyatini alohida ta'kidladi. Ar-Roziy bemorning ruhiy holatini tibbiy yordamning ajralmas qismi deb bilgan. U bemorning his-tuyg'ularini, umidini va qiziqishlarini inobatga olish, unga mehr-oqibat ko'rsatishni shifokorning asosiy vazifalaridan biri deb hisoblagan. Misol tariqasida, ar-Roziy o'lim arafasida bo'lgan bemorlarni ruhiy qo'llab-quvvatlash, ularni qo'rqitmaslik va ular bilan muloyim aloqada bo'lish zarurligini bildirgan. Shuningdek, u og'riqni kamaytirish uchun dorilar va muolajalar tavsiya qiladi, shifokor bemorning holatini yengillashtirish uchun har qanday imkoniyatni ishga solishi lozimligini uqtiradi.

² Ibn Sino. Tib qonuni (Al-Qonun fi't-tibb). 1-jild. – Toshkent: Fan, 1995. – 450 b. (Betlar: 50–75).

Bu qarashlar palliativ yordamning asosiy tamoyillariga asos bo'lib xizmat qiladi, chunki palliativ yordamning maqsadi bemorni nafaqat jismoniy, balki ruhiy jihatdan ham qo'llab-quvvatlashdir.³

Al-Farobiy o'z asarlarida baxtga erishishning eng muhim omillaridan biri sifatida ruhiy tinchlikni ko'rgan. Olim o'zining "Baxtga erishish haqida" kabi asarlarida sog'liq va baxt o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlaydi. Unga ko'ra, insonning jismoniy va ruhiy holati o'zaro chambarchas bog'liqdir. Ruhiy tinchlik va ichki xotirjamlik salomatlikni mustahkamlovchi omillar sifatida qaraladi.

Bu qarashlar palliativ yordamdagi asosiy tamoyillardan biriga — bemorning ruhiy va ma'naviy holatini yaxshilashga — to'liq mos keladi. Al-Farobiy insonning ruhiy holatini tiklash orqali uning jismoniy azobini ham yengillashtirish mumkinligini ilgari suradi.

Bundan tashqari Al-Farobiy o'limni hayotning bir qismi sifatida qabul qilishni, o'lim qo'rqinchli holat emas, balki muqaddas yo'l deb tasavvur qilish palliativ yordamning ma'naviy jihatini uchun zarur bir falsafiy asosdir.⁴

Tasavvuf olimlari, xususan Jaloliddin Rumiy va Al-G'azzoliy⁵, inson hayoti, kasallik va o'limni chuqur falsafiy yondashuv bilan tahlil qilganlar. Ularning asarlarida o'lim hayotning tabiiy davomiy qismi sifatida qabul qilinadi va kasallik esa insonni ma'naviy poklash imkoniyati sifatida talqin qilinadi.

Tasavvuf ta'limotida sabr, qanoat va ichki tinchlikka erishish orqali inson o'z azobini yengillashtirishi mumkin. Bu qarashlar palliativ yordamda ruhiy qo'llab-quvvatlash, bemorga o'z ahvolini qabul qilish va tinchlik topishga yordam berish tamoyillariga o'xshashdir.

Jaloliddin Rumiy o'zining tasavvufiy asarlarida insonning ichki dunyosini va ruhiy holatini kattagina e'tibor bilan yoritgan. Rumiy, ayniqsa, og'ir kasalliklarga chalingan yoki o'lim arafasida bo'lgan insonlar uchun ruhiy tasalli berishni juda muhim deb bilgan. U og'riq va azobni ma'naviy o'sish va xudoning ijobiy nurlarini qabul qilish imkoniyati sifatida ko'rgan.⁶

³ Ar-Roziy, Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyyo. Tibbiy asarlar to'plami. – Toshkent: Sharq, 2002. – 380 b. (Betlar: 120–145).

⁴ Al-Farobiy. Baxtga erishish haqida. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1993. – 220 b. (Betlar: 65–80).

⁵ Al-G'azzoliy. Ihyo ulum ad-din (Din ilmlarini tiriltirish). – Toshkent: Imom Buxoriy xalqaro markazi, 2010. – 600 b. (Betlar: 150–170).

⁶ Jaloliddin Rumiy. Masnaviy Ma'naviy. 1-jild. – Toshkent: Sharq, 2004. – 500 b. (Betlar: 300–320).

Rumiyning masnaviylarida insonni og'riqlardan ozod qilish va uning ruhiy holatini mustahkamlashda ijobiy fikr va tasavvufiy yondashuvning o'rni katta. Uning asarlarida kasallik va azob ruhiy o'sish va ichki tinchlikka erishishning boshlang'ich nuqtasi sifatida tasvirlanadi.

Abu'l-Hasan al-Juzjoni — XI asrda yashagan taniqli sharqshunos va tabib. Uning palliativ yordamga oid qarashlari ko'proq ruhiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Al-Juzjoniyning asarlarida kasallikni jismoniy nuqtai nazardan yengillashtirishdan tashqari, bemorning ruhiy holatiga e'tibor qaratish, uning ichki tinchligini topish muhim deb ko'rilgan.

Juzjoni kasallikdan aziyat chekayotgan bemorlarga tasalli berish, ularni ruhlantirish, umidini saqlash va o'limga tayyorlashga katta ahamiyat bergan. Uning fikricha, bemorning ruhiy holatini yaxshilash nafaqat uning jismoniy holatiga, balki umumiy salomatligiga ham ijobiy ta'sir qiladi. Masalan, u bemorga mehr-oqibat va tasavvufiy fikrlar yordamida o'limga tayyorlashni, uning ruhini yengil qilishni tavsiya qilgan.

Alisher Navoiy, o'zining "Xamsa" asarida, insonning ruhiy xotirjamligini va ichki tinchligini ta'minlash zarurligini ko'rsatgan. U shaxsiy rivojlanish, sabr-toqat va ruhiy qat'iyatni har qanday holatda saqlashni muhim deb hisoblagan. Navoiy uchun, ayniqsa, og'ir kasalliklar yoki o'lim arafasida bo'lgan insonning ruhiy holati eng dolzarb masala bo'lgan.

"Xamsa" asarida Navoiy insonning ichki iztiroblari, ruhiy og'riqlari haqida ham yozgan va uning fikricha, eng katta dard — bu ruhiy dard, ya'ni ichki iztirob va ma'naviy holatni yo'qotishdir. Shu boisdan, Alisher Navoiy bemorning ruhiyatini tibbiy yordamning ajralmas qismi sifatida ko'rgan.

"Mahbub-ul-qulub" asarida Navoiy, insonning ruhiy holatini va uning ma'naviy salomatligini qanday saqlash kerakligi haqida so'z yuritadi. U kasallik yoki azoblar davrida shaxsni ichki tinchlikka erishishga chaqiradi. Navoiy bu fikrni o'zining she'riy asarlarida ham ilgari surgan, unda og'riqni ruhiy sabr bilan yengib o'tish, kasallikni ma'naviy imtihon sifatida qabul qilishni o'rgatadi.

Navoiy, o'limga qarshi kurashishning o'rniga, uni xushnudlik bilan qabul qilishni maslahat beradi. U, ayniqsa, o'limni tabiatning bir qismi sifatida ko'rgan va odamlarni bu jarayonga tayyorlashda ruhiy qo'llab-quvvatlashni muhim deb hisoblagan.

Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlarining inson salomatligi va azob-uqubatni kamaytirish borasidagi qarashlari bugungi zamonaviy palliativ yordam tamoyillariga ma'naviy asos bo'lib xizmat qiladi. Ibn Sino, Ar-Roziy, Al-Farobiy, Alisher Navoiy va tasavvuf namoyandalari o'z asarlarida nafaqat jismoniy davolash, balki bemorga ruhiy va ma'naviy ko'mak ko'rsatishni ham birdek muhim deb hisoblaganlar.

Bugun bu qadriyatlar palliativ yordamning asosiy prinsiplariga — bemorning hayot sifatini yaxshilash, ogʻriqni kamaytirish, ruhiy tayanch berish va oila aʼzolarini qoʻllab-quvvatlash — sifatida namoyon boʻlmoqda. Sharq mutafakkirlarining boy merosi palliativ yordamni yanada insonparvar, maʼnaviy boy va mukammal qilishda beqiyos manba boʻlib qoladi. Bu yondashuvlar zamonaviy palliativ yordamda bemorning holatiga kompleks yondashishni taʼminlashga yordam beradi.⁷

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saunders, C. Hospice and Palliative Care: An Interdisciplinary Approach. – Oxford University Press, 2001. – 320 p. (Pages: 90–110).
2. Ibn Sino. Tib qonuni (Al-Qonun fiʼt-tibb). 1-jild. – Toshkent: Fan, 1995. – 450 b. (Betlar: 50–75).
3. Ar-Roziy, Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyyo. Tibbiy asarlar toʻplami. – Toshkent: Sharq, 2002. – 380 b. (Betlar: 120–145).
4. Al-Farobiy. Baxtga erishish haqida. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1993. – 220 b. (Betlar: 65–80).
5. Al-Gʻazzoliy. Ihyo ulum ad-din (Din ilmlarini tiriltirish). – Toshkent: Imom Buxoriy xalqaro markazi, 2010. – 600 b. (Betlar: 150–170).
6. Jaloliddin Rumi. Masnaviy Maʼnaviy. 1-jild. – Toshkent: Sharq, 2004. – 500 b. (Betlar: 300–320).
7. Behzodov, B. Sharq mutafakkirlarining tibbiy-falsafiy qarashlari. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2018. – 280 b. (Betlar: 40–60).

⁷ Behzodov, B. Sharq mutafakkirlarining tibbiy-falsafiy qarashlari. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2018. – 280 b. (Betlar: 40–60).